УДК 336.27:347.73(477)

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.017

Назимко Валерія
студент, Дніпровський національний університет внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ БЮДЖЕТНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГОЛОВНИХ РОЗПОРЯДНИКІВ КОШТІВ

Анотація. Правовий статус суб'єктів бюджетних правовідносин визначається сукупністю законодавчо встановлених прав, обов'язків, повноважень та юридичної відповідальності, що виникають у процесі формування, розподілу, використання та контролю бюджетних ресурсів. Особливе місце в системі цих суб'єктів посідають головні розпорядники бюджетних коштів, які забезпечують реалізацію державної та місцевої бюджетної політики в межах відповідних бюджетних призначень. Відповідно до ст. 22 Бюджетного кодексу України головними розпорядниками коштів державного бюджету можуть виступати міністерства, визначені законодавством органи державної влади та інші уповноважені установи. Принципова відмінність головного розпорядника від розпорядників нижчого рівня полягає в наявності організаційно-управлінських і контрольних повноважень щодо підвідомчої мережі установ. Зміст бюджетних повноважень головних розпорядників включає організацію підготовки бюджетних пропозицій, затвердження кошторисів, управління коштами та забезпечення звітності. Юридична відповідальність головних розпорядників є необхідним елементом їхнього правового статусу та гарантією законності бюджетного процесу; за відповідні порушення можуть застосовуватися як заходи впливу згідно зі ст. 117 Бюджетного кодексу, так і адміністративна чи кримінальна відповідальність посадових осіб. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах воєнного стану, коли підвищені ризики неефективного використання публічних ресурсів зумовлюють необхідність посилення внутрішнього контролю та персональної управлінської підзвітності. Подальший розвиток правового статусу головних розпорядників має ґрунтуватися на поєднанні управлінської самостійності, чітко визначених меж повноважень, результативного фінансового контролю та невідворотності юридичної відповідальності.

Ключові слова: бюджетні правовідносини, головний розпорядник бюджетних коштів, бюджетні повноваження, юридична відповідальність, бюджетний контроль, програмно-цільовий метод, фінансова дисципліна.

Abstract. The legal status of subjects of budget legal relations is determined by a set of legislatively established rights, obligations, powers and legal liability arising in the process of formation, distribution, use and control of budget resources. A special place in the system of these subjects belongs to chief administrators of budget funds, who ensure the implementation of state and local budget policy within the relevant budget appropriations. The content of budget powers of chief administrators includes organizing the preparation of budget proposals, approving estimates, managing funds and ensuring reporting. The legal liability of chief administrators is a necessary element of their legal status and a guarantee of the legality of the budget process. These issues become particularly relevant under martial law, when increased risks of inefficient use of public resources necessitate strengthening internal control and personal managerial accountability. Further development of the legal status of chief administrators should be based on a combination of managerial autonomy, clearly defined limits of powers, effective financial control and inevitability of legal liability for proven violations.

Keywords: budget legal relations, chief administrator of budget funds, budget powers, legal liability, budget control, program-based budgeting, financial discipline.

Вступ

Правовий статус суб’єктів бюджетних правовідносин визначається сукупністю законодавчо встановлених прав, обов’язків, повноважень та юридичної відповідальності, що

виникають у процесі формування, розподілу, використання та контролю бюджетних ресурсів. Особливе місце в системі цих суб'єктів посідають головні розпорядники бюджетних коштів, які забезпечують реалізацію державної та місцевої бюджетної політики в межах відповідних бюджетних призначень. Відповідно до ст. 22 Бюджетного кодексу України [1] головними розпорядниками коштів державного бюджету можуть виступати міністерства, визначені законодавством органи державної влади та інші уповноважені установи, тоді як на місцевому рівні відповідні повноваження здійснюють, зокрема, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи місцевих рад та їхні структурні підрозділи. Принципова відмінність головного розпорядника від розпорядників нижчого рівня полягає в наявності організаційно-управлінських і контрольних повноважень щодо підвідомчої мережі установ. Наприклад, Міністерство освіти і науки України як головний розпорядник коштів за відповідними бюджетними програмами не лише забезпечує фінансування визначених законодавством освітніх заходів, але й організовує бюджетне планування, визначає результативні показники та контролює використання асигнувань підпорядкованими установами. Отже, правовий статус головного розпорядника має комплексний характер, поєднуючи функції бюджетного планування, управління фінансовими ресурсами та забезпечення фінансової дисципліни.

Результати та обговорення

Зміст бюджетних повноважень головних розпорядників конкретизується положеннями ч. 5 ст. 22 Бюджетного кодексу України, які передбачають організацію підготовки бюджетних пропозицій і запитів, отримання бюджетних призначень, затвердження кошторисів розпорядників нижчого рівня, управління бюджетними коштами, організацію їхнього внутрішнього контролю та забезпечення звітності. Важливе значення має застосування програмно-цільового методу бюджетування, нормативні засади якого закріплено у ст. 20 Бюджетного кодексу України. Його використання передбачає встановлення конкретної мети бюджетної програми, завдань, напрямів використання коштів та результативних показників, що дозволяють оцінити ефективність бюджетних видатків. Водночас відповідно до ст. 23 Кодексу взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів допускаються лише за наявності відповідних бюджетних призначень, за винятком законодавчо передбачених випадків [4].

Юридична відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів становить необхідний елемент їхнього правового статусу та виступає гарантією законності бюджетного процесу. Стаття 116 Бюджетного кодексу України визначає порушення бюджетного законодавства, серед яких особливе значення мають нецільове використання бюджетних коштів, порушення порядку взяття бюджетних зобов'язань, недотримання встановлених процедур бюджетного планування, а також порушення вимог щодо бюджетної звітності. Відповідно до ст. 117 Кодексу за такі порушення можуть застосовуватися заходи впливу, зокрема попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення або зменшення бюджетних асигнувань та інші передбачені законом заходи [2, с. 190]. Водночас необхідно розмежовувати заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, що застосовуються до учасників бюджетного процесу, та персональну юридичну відповідальність посадових осіб. Зокрема, ст. 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність за визначені порушення бюджетного законодавства, а за наявності відповідного складу кримінального правопорушення може застосовуватися ст. 210 Кримінального кодексу України.

Особливої актуальності питання вдосконалення правового статусу головних розпорядників бюджетних коштів набуває в умовах воєнного стану, коли необхідність оперативного фінансування оборони, соціального захисту населення, відновлення пошкодженої інфраструктури та забезпечення функціонування органів державної влади супроводжується підвищеними ризиками неефективного використання публічних ресурсів. Важливим інструментом забезпечення законності виступає система внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту,

організацію яких передбачено ст. 26 Бюджетного кодексу України. Її функціонування має забезпечувати своєчасне виявлення фінансових ризиків, перевірку достовірності бюджетної звітності, оцінювання результативності бюджетних програм і попередження порушень фінансової дисципліни [3, с. 80]. Окремого значення набуває посилення персональної управлінської підзвітності керівників головних розпорядників, оскільки розподіл функцій між фінансовими підрозділами, відповідальними виконавцями бюджетних програм і підвідомчими установами інколи ускладнює визначення причин неефективних управлінських рішень.

Висновки

Отже, подальший розвиток правового статусу головних розпорядників бюджетних коштів має ґрунтуватися на поєднанні достатньої управлінської самостійності, чітко визначених меж бюджетних повноважень, результативного фінансового контролю та невідворотності юридичної відповідальності за доведені порушення, що сприятиме підвищенню ефективності управління публічними фінансами України.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. № № 50–51. С. Ст. 572. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17 (дата звернення: 15.11.2026)
2. Західна О., Круглякова В., Рахвал І. Бюджетна політика україни: стан, оцінювання, перспективи. Молодий вчений. 2023. № № 10 (122). С. 194–199. DOI: 10.32839/2304-5809/2023-10-122-38
3. Пономаренко В. В. Особливості статусу Національної поліції як розпорядника бюджетних коштів. Національний університет «Одеська юридична академія». 2025. С. 241 с..
4. Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану. Фінансовобюджетна політика в умовах воєнного стану. 2024. DOI: 10.31617/k.knute.2024-04-17-18